

Egyetemek és főiskolák békebizottsági elnökeinek
és titkárainak országos értekezlete

1956. IX. 21.

Lukács György Kossuth-díjas akadémikus referátuma

Kedves Barátaim! Mielőtt elkezdeném ezt a megnyitó pár szót, két dolgot szeretnék eleve kikapcsolni. En azt hiszem, hogy az a szokványos módja az ilyen bevezetőknak, hogy az ember hosszasan ismerteti a nemzetközi helyzetet, ebben a társaságban nem szükséges. Ebben a társaságban olyan emberek vannak, akik maguk tanulmányozzák ezt a kérdést. A második kérdésről, minthogy ezt az elvtársak szintén jobban ismerik, a békemozgalom, a békemunka formái, szervezeti, stb. kérdéseiről szintén nem akarok beszélni.

Amivel itt foglalkozni akarok, az legfőképpen az az új helyzet, amelybe a békemozgalom a világesemények és a hazai események következtében került, ezt pedig minden-szervezeti kérdés alapján tekintem. Másodszor a mi békemunkánk tartalmával, eszmei tartalmával óhajtok foglalkozni. Azt hiszem, ha ezeket itt behatóan megvitatjuk, s az elvtársak hozzáteszik tapasztalataik, gondolataik, elgondolásaik eredményeit, akkor olyan alaphoz jutunk, amely azután a szervezeti kérdések megtárgyalásához is a legjobban alkalmas.

Ha tehát nemzetközi szempontokkal akarom kezdeni az előadásomat, akkor csak egy dolgot szeretnék kiemelni: az időpont kérdését, amelyben vagyunk, amikor itt összejöttünk. Mert ebben a kérdésben, rendkívül plasztikusan jön napfényre az, hogy mennyiben gyökeresen új helyzetben vagyunk.

Nem kell senkinek sem mondani, hogy a mai nemzetközi helyzet ugrópontjában a Szuezi-osztorna államosítása és az ezzel összefüggő kérdések vannak. A dolog részleteire ismét nem akarok ráterni, csak egy dologra szeretném az elvtársak figyelmét ráirányítani. Ez az, hogy most tényleg egy olyan helyzetben tárgyalunk, amelyben azt lehetne mondani, hogy a háborus veszély küszöbén vagyunk, amelyben a háború ugyszólván a levegőben lóg, amelyben igen tekintélyes imperialista körök - különösen Angliában és Franciaországban, de támogatást kapva az Egyesült Államoktól - nagyon is arra törekszenek, hogy a gyarmati népek felszabadulási harcát háborus beavatkozással megakadályozzák.

De mit látunk a valóságban? Azt látjuk, hogy az eddig bekövetkezett hetek folyamán, némelykor azt lehetne mondani, napok folyamán, a háborus veszedelem mindinkább a háttérbe szorul. Ha visszagondolunk arra, amikor Eden angol miniszterelnök először referált a szuezi kérdésről az angol parlamentben, akkor olyan kép alakult ki, mintha az összes pártok vezető emberei

támogatnák az ilyen háborús beavatkozást. Az azóta eltelt hetek egészen más képet mutattak és ugyanaz a Gaitskell, aki hetekkel ezelőtt még támogatta Eden politikáját, kénytelen volt határozottan ellene foglalni állást.

Mi tükröződik ebben a dologban? A tömegek békeszeretete, a tömegek azon elhatározott szándéka, hogy megakadályozzanak minden háborút. Gaitskell kénytelen volt az angol parlament utolsó ülésén élesen fellépni a háborús beavatkozások ellen, ha nem akarta azt, hogy az angol szakszervezet és pártmozgalom elmenjen a feje felett. És az utolsó napokban látjuk, hogy például a Francia Szocialista Pártban is vannak hasonló jellegű megmozdulások.

Most már mit mutat ez a békemozgalom szempontjából? Ha a külsőségeket nézzük, látszólag olyan képet kapnánk, mintha a békemozgalom bizonyos fokig a háttérbe szorult volna; nem igen olvassunk nagy kiáltványokról, nagy békegyűlésekről, és így tovább, ugyanakkor azonban látjuk, hogy a békemozgalom valóságos politikai ereje összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint amilyen évekkel ezelőtt volt. Gondoljunk vissza - ne messzi multra tekintsünk vissza - hogy a békemozgalom nem volt képes megakadályozni sem a koreai, sem a vietnami háborút. A békemozgalom éveken át folytatta a legszebb és a legjobb agitációt abban az irányban, hogy létrehozza a koreai és a vietnami háború befejezését. Abban, hogy ez megtörtént, nem kétséges, nagy része volt annak a hatalmas tömegmozgalomnak, amelyet a mi békemozgalomunk létrehozott, de tegyük mindjárt hozzá, hogy nemcsak a mi békemozgalomunk, hanem a különböző országokban létező más természetű békemozgalmak is. A békemozgalom nagymértékben hozzájárult a koreai és a vietnami háború békés elintézéséhez.

Azonban, ha a mostani helyzetet nézzük, egészen más képet kapunk. Azt a képet, hogy a népek felébredt békevágya, tudatossá vált békevágya, amelynek létrejöttében és tudatosodásában a mi békemozgalomunknak igen tekintélyes szerepe van, átment már a nagy államok, a pártok cselekvésére, egy nagypolitikai problémává vált, amely nagypolitikai probléma azután a jelenben abban az irányban hat, - végérvényesen természetesen ma még nem mondhatunk - hogy megvan a legnagyobb valószínűsége annak, hogy ezt a rendkívül veszélyes háború-kiterjesztési lehetőséget az emberiség elfogja kerülni, hogy bebizonyosodik az, amit a békemozgalom évek óta hirdet: nincs az a konfliktus, amelyet békés tárgyalással ne lehetne elintézni. És ha vannak is erők és hatalmak, amelyek a békés tárgyalások ellen irányulnak, a néptömegek nagy ereje, a néptömegek tudatossá vált elszántsága igenis alkalmas arra, hogy kellő nyomást gyakoroljon abban az irányban, hogy a háborús veszedelemmel fenyegető konfliktusok békésen intéződjenek el.

Ilyen módon abban a különös helyzetben vagyunk, hogy a mostani tanácskozásunk kezdetén feszült időben jövünk össze, ugyanakkor azonban láthatjuk azt, hogy a békemozgalom ereje az utolsó években rendkívül megnőtt. És ha ezt az örömdetes tényt tapasztaljuk, akkor nem szabad olyan megelégedett álláspontra ha-

Igyezkedni, amelyre a békemozgalom hívei, különösen a népi demokráciákban és így Magyarországon is nagyon hajlamosak, hogy mivel a kormányok ugyszólván átvették ennek a vezetésnek a szerepét, azt mondhassuk: tulajdonképpen a békemozgalomra nincs is már komoly szükség. Ez nem igaz. Az, hogy ez a háborús feszültség a jelen esetben békés megoldás felé látszik vezetni, nem jöhetett volna létre a tömegek tudatos és elszánt békevágya nélkül, amelynek pedig nem egyszerű feltámasztója a békemozgalom, hanem a békemozgalom szakadatlan szerepe az, hogy mindennapos munkájával folyton fokozza a nép, a dolgozó nép békeszeretetének tudatosságát, ereje tudatát, hogy ennek segítségével azután minden esetben rendelkezésre álljon az ilyen nyomás.

Hogy ezek a kérdések mennyire összefüggnek a tömegek mozgásával, a tömegek nyomásával, azt talán csak - utoljára, hogy ezt befejezzem - kis példával illusztrálnám. Gondoljanak arra, hogy a tegnapi és a mai ujságokból lehet látni, hogy az első, a 18 állam londoni értekezletén Pakisztán még az angol-francia-amerikai vonalhoz csatlakozott. Azóta a pakisztáni tömegek, különösen a keletpakisztáni, függetlenségüket és jólétüket védő tömegek ereje megbuktatta a régi kormányt és ma már egy olyan ország, amely egyidőben a háborús intervenciók egyik fő támasza volt, mindig jobban kezd átmenni arra a vonalra, amely a keleti államok békepolitikáját támogatja. Vagyis azt látjuk világosszerte, hogy óriási eredményeket értünk el. Ha az egyiptomi kérdést összehasonlítjuk a koreaival és a vietnamival, akkor látjuk, hogy mekkora lépést tett előre a világbékemozgalom. De ugyanakkor látjuk azt is, hogy ez az előre megtett lépés egy pillanatra sem szabad, hogy csökkentse az erőfeszítéseinket, ellenkezőleg, arra kell, hogy ösztönözzön bennünket, hogy mindenütt, nemzetközileg is, minden országban is, tehát Magyarországon is, folyton erősödjék és mélyüljön a békemozgalom.

A békemozgalom új helyzetének van egy második mozzanata. A Szovjetunió Kommunista Pártjának ez év tavaszán lezajlott XX. kongresszusa. Azt hiszem, nem várják tőlem, hogy a kongresszus eredményeit és az azt követő vitákat itt bármi módon ismertessem, ezeket Magyarországon mindenki ismeri. Én csak arra szoritkozom, hogy rámutassak azokra a következményekre, amelyek a békemozgalom szempontjából számunkra fontosak.

A békemozgalom szempontjából a XX. kongresszus eredményei előrevittek és konkretizáltak egy csomó kérdést, amelyeket a békemozgalom már régebben felvetett. Mi lenki tudja, miről van szó: röviden összefoglalva a békés koekszisztencia kérdéséről. A békés koekszisztencia nemcsak a háborús eszközökről, a háborús fenyegetésekről való lemondást jelenti, hanem azt jelenti, hogy a két világ népei békésen fognak élni egymás mellett, hogy a kereskedelemben, a kultúrában az érintkezés fokozódásával, a delegációknak egymáshoz való küldésével elmélyül az érintkezés a különböző népek között. Ennek a béke fenntartása és megővése szempontjából mérhetetlen jelentősége van. Nem is beszéljek arról, hogy ha a kereskedelmi kapcsolatok az országok között kiszélesednek és elmélyülnek, széles rétegek jönnek létre mélyen bent a kapitalizmus táborában, amelyeknek közvetlen anyagi érdeküké válik a béke fennmaradása, a háborús konfliktusok békés elintéződése.

De van itt egy másik kérdés, amely éppen a mi számunkra rendkívül fontos, mert feladatokat tűz ki részünkre. A világot az utolsó világháború két részre szakította és a háborús atmoszférára létrehozásában óriási szerepet játszott az a tény, hogy a tömegek - a tömegek alatt értem itt az értelmiség tömegeit is - egyáltalában nem ismerték, nem ismerhették egymást s azzal, hogy a háborús propaganda például a nyugati államokban a szocialista államokból valami ördögi, rettenetes rabszolgaságot teremtő szörnyeteget csinált, nagyon könnyű volt a nem tájékozott emberekben olyan hangulatot teremteni, hogy ezzel a szörnyűséggel le kell számolni, ha kell háború árán is.

De legyünk azzal tisztában, hogy nálunk, a népi demokráciákban, és így Magyarországon is, a nyugati államokat illetően hasonló hangulat volt. Az amerikai ember képe alakult át kémmé, intervenciós diverzánssá és így tovább és senki sem gondolt arra, vagy legalábbis kevesen, hogy a 120 millió amerikai között talán van ötezer vagy tízezer ilyen típusú ember, a százmilliós tömegek pedig éppen olyan emberek, mint mi, akik épp úgy tisztességes, emberhez méltó életet akarnak élni, s akiknek nemcsak egy ilyen háborúra uszító irodalmuk vagy filozófiájuk van, hanem a maguk módján épp úgy művelik az élet anyagi javainak előteremtését, a kulturális javak létrehozását, mint mi. Ennélfogva életkérdése a békének, hogy a két világ emberei megismerjék egymás. Mert ha tudjuk - és itt minden egyes ember fontossá válik -, ha bekerül a közvéleménybe, hogy a tulsó táborban éppen olyan emberek élnek, mint mi, hasonló gondokkal és örömekkel, mint mi, ha kölcsönösen megismerjük, amit mindegyikünk csinál, akkor az ilyen emberek soraiban hasonlíthatatlanul nehezebb háborús atmoszférát, háborús agitációra alkalmas légkört teremteni, mint amikor az emberek kölcsönösen nem ismerik egymást.

Én itt most nem az amerikai, az angol, vagy a francia közvélemény megváltoztatásáról beszélek, hiszen erre nekünk ugyanis csak közvetett befolyásunk van, hanem a magunk kérdéseiről. Amikor a XX. kongresszus a személyi kultusz, a dogmatizmus, a szektáság bírálatát felvetette, elsősorban a Szovjetunióban, de ezzel kapcsolatban a népi demokráciákban is komoly belső ideológiai változást akart létrehozni. Hogy erre milyen előkészített volt a talaj, hogy Magyarországon mennyien vágyódtak már régen egy ilyen fordulat után, azt azt hiszem, mindenki meg tudja ítélni, aki jelen volt az elmúlt tavaszi gyűléseken. Különösen az, akinek módjában volt például a Petőfi-kör gyűlésein résztvenni, láthatta, hogy főleg az intelligenciában elemi erővel tört ki a vágy, hogy számoljunk le ezzel a szektás dogmatizmussal, amely minden tudós, író, művész, technikus, orvos, satöbbi munkáját megbénította, kapcsolatát a vele érintkezőkkel, tanítványaival, kartársaival megmérgezte. Elemi erővel tört ki a vágy, hogy a magyar kultúrát új alapokra, a marxizmus-leninizmus régi alapjaira, és ne a sztálini személyi kultusz alapjaira helyezzük.

Ezzel csak az általános problémát jellemeztem, de itt mindjárt felmerül egy kérdés, amelynek számunkra igen nagy jelentősége van. Ha a koexistenciának ezt a kérdését, amely a mi részünkre, ennek

a gyülekezetnek részére csak közvetve döntő fontosságú - értem alatta a külkereskedelem kérdését - nézzük, akkor rögtön felmerül és sajtónkból is szakadatlanul látjuk, hogy a külkereskedelem alapja minden ország iparában a termelés minőségi emelése. A szektáriánus korszak a termelésben - erre csak igen röviden térek rá, mert nem ez a mai megbeszélésünknek közvetlen célja - a termelésben azt a katasztrofális követelményt eredményezte, hogy a mennyiség statikus növelése a termelés minőségét teljesen háttérbe szorította. Amikor különösen a fogyasztási javak területén szükségben voltunk az áruval, természetesen a legrosszabb minőségű árut is el lehetett adni. Akinek nem volt cipője, a rossz cipőt is megvette inkább, mint hogy magától járjon. Egészen más a helyzet, ha a koexistencia kereskedelmi oldaláról beszélünk, mert azt a rossz minőségű cipőt, amelyet Pesten vagy Balmaújvárosban el lehet adni, Zürichben, Stockholmban, vagy Firenzében nem lehet eladni, hiszen ha a szomszéd kirakatban jó cipők vannak, senki a világon nem lesz bolond, hogy rossz cipőt vegyen.

Vagyis a koexistencia már a termelés terén is ránk kényszeríti - és ez a kényszer helyes és egészséges - a minőség fokozását, előtérbeállítását. Ennek a folyamatnak még csak az elején vagyunk. Erről nem is akarok nagyon sokat beszélni, mert hiszen például a most nem sokára megkezdődő METESZ közgyűlés lesz olyan fórum, ahol az arra illetékesek, technikai intelligenciánk ezt a kérdést majd közvetlenül a maguk és a termelés összefüggésében felvetik.

De a dolognak óriási jelentősége van a szellemi érintkezésben is. A szektáriánus, dogmatikus világnézet eluralkodása nálunk nemcsak az anyagi, hanem a szellemi termelés területén is háttérbe szorította a minőség kérdését. Ez a kérdés minket közvetlenül érdekel, de azt hiszem, megint felesleges, hogy erről részletesen beszéljek, hiszen meg vagyok róla győződve, hogy nincs itt közöttünk tudós, vagy pedagógus, aki az utolsó hét-hétfő év folyamán a saját gyakorlatában, - legyen az a gyakorlat a tudományos kutatás, vagy a nevelés - ne ütközött volna bele azokba a korlátokba, amelyek nemcsak hogy nem fejlesztették a tudomány minőségi kutatásra irányuló elemeit, hanem ellenkezőleg, a kutatásban is, a pedagógiában is lecsorították, béklyóba verték ezt a törekvést.

Ebben a kérdésben számos lépés történt már előre, gondolok az értelmiségi határozatra, amely a nyáron megjelent, gondolok azokra a kérdésekre, amelyekkel most valamennyien foglalkozunk, az egyetemi oktatás reformjára, sőt többi. Azt lehet mondani, hogy mindnyájunk érdeklődésének homlokterében áll ez a probléma. Nem erről akarok most közvetlenül beszélni, hanem arról, hogy ez a kérdés milyen hallatlan jelentőségű a koexistencia szempontjából. Ha azt akatjuk, hogy nemzetközi tekintetben kapcsolataink mélyekké és komolyakká válhassanak, ezt csak úgy érhetjük el, ha a mi területünkön, - most maradjunk a tudományos kutatásnál - a tudományos kutatás komoly eredményeivel léphetünk fel nemzetközi vonalon.

Megint azt mondok: nálunk, otthon, családjilag mindent el lehet intézni. A papíros türelmes és a legrosszabb könyvről megjelenhet egy dicsérő kritika, a legrosszabb tudományos, vagy művészi produkció bizonyos politikai körülmények között Kossuth-díjat is kaphat és így tovább. A papíros türelmes, a levegő türelmes, ezt mind eltűri. Nem türelmes ellenben a nemzetközi közvélemény. Ha akár a filozófia, akár a műszaki tudományok, akár a történelem területén nem valóságos eredményekkel lépünk fel, akkor a tudományos közvélemény ezeket a nem valóságos eredményeket előbb-utóbb ki fogja közösitni magából és a nem komoly eredmények reklámszerű felnagyolása nem használni, hanem ártani fog az illető nemzet tekintélyének.

Ismételten szeretnék rámutatni, hogy természetesen ilyen dolgok nemcsak nálunk fordulnak elő. Mindenki tudja fogja, hogy milyen reklámozás folyik, nem komoly eredményekkel a kapitalista országokban is. Ezekről nem akarok beszélni. De beszélni akarok arról, hogy nálunk ez szintén bekövetkezett, és ennek következtében - hogy nálunk Magyarországon maradjak - a magyar tudomány, a magyar kultúra, a magyar művészet nem volt képes olyan eredményekkel fellépni, amilyenekkel a magyar tudomány fujlettsége, a magyar tudósok képességei mellett felléphetett volna. És ezzel benne vagyunk a békeposztagalom problémáiban. Az tudniillik, hogy kulturális munkánk megjelöljön, természetesen elsősorban a saját érdekünk. Nem kétséges, hogy minden tudós számára saját érdeke minél jobbat produkálni. Nem kétséges, hogy minden tudósnak a jobb produkciója elsősorban a magyar kultúrát fogja gazdagítani, kiszélesíteni és elmélyíteni. De ne felejtsük el, hogy ezek az eredmények, döntő szerepet játszanak a koexistencia kérdésében is. Mi a sztálini korszak idején, azt lehet mondani, tudományos érdeklődésünk köréből messzemenően kikapcsoltuk azt, ami nyugaton történt. Ugy tettünk, mintha a kapitalizmus mostani nagy válsága azt eredményezné, hogy a kapitalista világban most már megszűnt minden kultúra és valaki lehet jó fizikus, jó vegyész, stb. anélkül, hogy az ottani kutatókat tudomásul vette volna. Az, hogy ezt a felfogást felszámoltuk, meggyőződésem szerint a magyar tudománynak is újabb, nagyobb lehetőségeket nyújt.

De van a dolognak még egy másik oldala, az, hogy saját produkciónk megnövelése lehetővé teszi kulturális téren a koexistencia kiépítését és elmélyítését. Minél inkább lépünk fel mi magyarok olyan tudományos eredményekkel, amelyeket a világtudomány nem nélkülözhet, amelyeket kénytelen a maga tudományos világába beépíteni és amelyekkel a maga tudományának szakadatlanul számolnia kell, annál inkább rombolódik le hol ezen, hol azon a területen az a mesterségesen szított előítélet, mintha a szocializmus mostani formája, a proletariátus diktatúrája, a népi demokrácia nyomást gyakorolna a kultúrára, mintha nem engedné a kultúrát kifejlődni.

Nagyon jól tudjuk, hogy a koexistencia ellenségei évek óta keresztül ezt hirdették, ámde annak, hogy ez a meggyőződés begyökeresedett bizonyos széles külföldi értelmiségi rétegekbe, annak nem-

csak a külföldi propaganda ügyes volta az oka, hanem részben az is, ahogyan mi magunk otthon a tudományos kérdéseket kezeltük. Az a dogmatizmus, az a szektáriánizmus, az a személyi kultusz, amely a szocializmust építő országokban az utóbbi években kifejlődött, rendkívül alkalmas volt arra, hogy a marxista tudomány tekintélyét a világ előtt lerombolja. Ha tehát mi ezzel szembeszállunk, akkor ezeknek a rossz tendenciáknak éles kritikáját adjuk. Lehetetlen és nem szerencsétlenség, hogy az ilyen éles kritikában túlzások is előfordulnak. Lenin egyszer, amikor Gorkij panaszkodott neki, hogy a polgárháború idejében igazságtalanságok történtek, nagyon szelídmesen azt mondta: mit gondolsz maga, egy kocsmai verekedésnél pontosan ki lehet számítani, hogy melyik a még szükséges pofon, és melyik a felesleges? Azt hiszem, hogy a jelen esetben, ha felesleges pofonokat is osztogatunk ki, nem nagy baj. Az én magánvéleményem szerint még nem elég pofont osztogattunk, nemhogy feleslegeseket adtunk volna. Ezzel nem ártottunk a szocializmus tekintélyének, hanem ellenkezőleg, használtunk neki, lehetővé tettük, hogy a szocializmus tekintélye a polgári társadalomban megnövekedjék.

Mi itt egy igen sajátos, azt lehet mondani, paradox helyzetben voltunk. Nem kétséges, legalább előttem és azt hiszem, a jelenlévők igen nagy része előtt sem, hogy a dialektikus és történelmi materializmusban a tudomány végre megtalálta azt a módszert, amelynek segítségével a problémákat jobban fogja megoldani tudni, mint ahogyan azokat az eddigi módszerekkel meg lehetett oldani. Ha ezt a véleményt el tudjuk terjeszteni, ennek a véleménynek az igazságáról meg tudunk győzni széles köröket, akkor azok előtt a körök előtt összeomlik a hidegháború ideológiája és létrejön hol ennek, hol annak a tudománynak a területén az a baráti beszélgetés, az az együttműködés, amelyről az előbb beszéltem. S ez a koexistencia alapja, ez a legjobb ideológiai módja annak, hogy a háborús hangulat felkeltése, a háború ki-robantásának atmoszférája minél szélesebb körökben lehetetlené váljék.

Ennek azonban óriási akadálya volt a dogmatizmus, a szektáriánizmus. Mindnyájan nagyon jól tudjuk, nem kell itt a példákat halmozni, hogy bizonyos eredményeket, amelyeket elértünk, vagy elérni a küszöbön voltunk, rettentő módon eltuloztak, dogmát csináltak belőlük. Nem vagyok szakember ezen a téren, de ahogyan a szakemberek informáltak, mondjuk az, amit Liszenko, vagy Lepe-sinszkája csinált, rendkívül érdekes előretörés volt a biológiai tudomány terén. Ha ezeket, mint fontos elindulásokat terjesztettük volna a tudomány közvéleménye elé, valószínűleg igen nagy sikereket, diszkussziókat, érdeklődést tudtunk volna felkelteni. Azzal azonban, hogy a dogmatizmus egy alig megkezdett és még be nem bizonyított elméletből dogmát csinált, azzal, hogy kozmopolitának, objektivistának, sőt a nép ellenségének minősített mindenkit, aki az igenis kritikára szoruló kezdő elméletekkel szemben kritikát gyakorolt, nem emeltük, hanem lesüllyesztettük a marxizmus tekintélyét.

Én tehát azt mondom és ez most elsőosztályú békemozgalmi probléma, hogy a magyar tudomány kifejlesztése, a magyar tudományban

létrejelvő tudományos, tudományfejlesztő viták óriási jelentőségűek nemcsak abban a tekintetben, hogy a magyar tudomány fejlődjék, hanem azért is, hogy létrejöjjön az az érintkezés, az a koexistencia, amely a béke megszilárdítása szempontjából mulhatatlanul szükséges. Tisztában kell lennünk ezzel, hogy ebben a tekintetben még csak a kezdet kezdetén vagyunk. A Béke-Világtanács stockholmi ülésén nagyon sokszor megbeszélték ezt a kérdést és számos küldött nagyon éles kritikát gyakorolt a Béke-Világtanács munkája felett abban a tekintetben, hogy szűk, hogy szektáriánus, hogy magunk közt maradunk. Hogy csak a praxisomhoz közelebb álló példát mondjak, szó volt és szó van általában a világ összes íróinak összejeöveteléről, megbeszéléseiről, szorosabb kapcsolatáról. Itt például egy nagyon veszélyes dolog van. Ha mi összeszedjük azokat az írókat, akik a mi táborunkban, vagy a békemozgalomban vannak, akkor egy rendkívül tekintélyes csoporthoz jutunk, mert Solohovtól Aragonig, Fegyintől Anna Seghers-ig, Nerudáig és így tovább, számos rendkívül kiváló író van a mi táborunkban. Na jó, de ha ezek a kiváló írók összejönének, és kölcsönösen, mondjuk Anna Seghers és én megpróbálnánk egymást meggyőzni arról, hogy a békemozgalom és a koexistencia helyes valami, azt hiszem, hogy ebből a világ számára semmi új nem sülné ki és a dolog csak akkor volna érdekes, ha olyan írók, mint Mauriac, Hemmingway vagy Steinbeck és Solohov, Becher és Aragon egy asztalhoz tudnának leülni, hogy a maguk dolgait megbeszéljék. Ettől még igen távol vagyunk és mi magyarok természetesen kis pont vagyunk ebben a dologban. Kis pont vagyunk, de mégsem szabad elfelejteni, hogy ebben a kis országban is számos olyan dolog jött létre, amelynek óriási nemzetközi jelentősége van. Ha Kodály Zoltán, Fejér Lipót vagy mások művészi és tudományos teljesítményeiről beszélek, akkor látjuk, hogy kis ország létünkre is, mégis egy bizonyos pont vagyunk ebben az összességben, s ez a megállapítás arra való, hogy a mi felelősségünket, a mi munkánk megjavítását ezen a téren elősegítse.

Hogy a dolog lényegére térjünk, ez nem megy másképp, mint a legkomolyabb teljesítmények révén, amelyeket a tudósok létrehoznak és egy olyan fiatal nemzedék felnevelése révén, amely azután képes lesz ezeknek a teljesítményeknek a továbbépítésére és továbbfejlesztésére. Ezt éppen az önök munkája, a mi munkánk fogja létrehozni, vagy létre nem hozni, ezt az új tudományos nemzedéket. Itt óriási felelősség nyugszik rajtunk, nemcsak a magyar kultúrával szemben. Elsősorban persze erről van szó, a magyar kultúráról, a magyar nép felvirágoztatásáról, de tudnunk kell, hogy minden egyes valóságos lépés ebben a tekintetben, lépés előre a koexistencia, a béke megszilárdítása felé és nem lehet eléggé utalni arra, hogy ebben a tekintetben egyedül a termelés minősége az, amely ezt a koexistenciát megteremti.

Egyszerűbb a dolog viszonylag bizonyos művészetek terén, mert nem kétséges, hogy ahol Bartók és Kodály műveit előadják, ahol Fischer Annie zongorázik, stb. ott ez a kapcsolat mélyül. A mi számunkra, akiknek az a törekvésünk magyar vonalon, hogy a marxizmus-leninizmus elveinek győzelmet szerezzünk a tudomány terén, lényegesen nehezebb a helyzet, mert a marxizmus-leninizmust illetően igen messzemenő előítéletek vannak a tudomány

művelői között és egyáltalában nem volna szabad azt gondolni és azt mondani, hogy akiben ezek az előítéletek élnek, az már ellenség, az már ágens, akivel tulajdonképpen nem érdemes vitatkozni. Nem így áll a dolog. A dolog úgy áll, hogy nekünk a marxizmus-leninizmusnak, mint tudományos módszernek a fölényéről a tudományt, a tudomány iránt érdeklődők tömegeit meg kell győzni és ez a meggyőzés kizárólag úgy történhetik, ha ennek a módszernek a segítségével olyan tudományos elméleteket tudunk felállítani, olyan tényeket tudunk tudományosan megmagyarázni, amelyeket más módszerrel dolgozó tudósok nem voltak képesek megtalálni. Ennek bizonyos hangulata egyes körökben már készülőben is van. Tavaly tavasszal a neves francia író, aki mellesleg filozófus is, Jean Paul Sartre egy nagyon érdekes cikket írt a maga folyóiratába, a Temps Modern-be. Azt mondta ott, hogy amennyire ő ezeket az öt érdeklődő tudományokat figyelemmel kíséri, komoly eredményeket csak azok a francia tudósok érnek el, akik - az ő szavával élve - egy marxisáns módszer alapján dolgoznak, akik marxizáló módszert alkalmaznak a tudományban.

Ez, elvtársak, igen nagy bók a mi javunkra, de a bóknek is megjön most a böjtje, mert Sartre hozzáteszi: ha ez igaz a tudományra általában, elszomorító dolog az, hogy maguk a marxisták alig produkáltak tudományos eredményeket. Nemcsak Franciaországban, nemzetközi vonalon is ez a helyzet és a két rendszer koexistenciája, amelyről csak a szélsőséges imperialisták hiszik, hogy abból fog állni, hogy előbb-utóbb mi áttérünk a polgári fejlődés útjára, az igazi koexistencia abban áll, hogy a kapitalista társadalom mellett a mi szocialista társadalmunk él, létezik, virágzik, de nemcsak katonai és gazdasági téren, hanem kulturális téren is. S ahogy például a muzsikában Bartóknak sikerült világhírt és mindenki által való meghallgatást elérni, úgy a mi feladatunk az, hogy a marxista közgazdászok, történészek, filozófusok, stb. kivívják ezt a nemzetközi meghallgatást, kivívják azt, hogy ne csak történelemmel, ökonómiával, filozófiával, satöbbi, úgy foglalkozni, anélkül, hogy a marxizmus-leninizmus módszerével legalább egy dialógusba ne kerülne, ne lenne kénytelen legalább vitatkozással és esetleg bizonyos eredmények átvetelével is foglalkozni. Egyszóval, arról van szó, hogy a kultúra területén, anélkül, hogy a mi eredményeinkről és módszereinkről lemondanánk, anélkül, hogy a marxizmus-leninizmus tekintetében engedményeket tennénk, kikényszerítsük a világban azt, hogy velünk foglalkozzanak, velünk vitatkozzanak, hogy a marxizmus-leninizmus olyan módszer legyen, amellyel minden polgári gondolkodónak foglalkoznia kell, a maga területén, a maga különböző módszereivel úgy, hogy létrejöjjön világméretben ez a dialógus.

Összefoglalva és ezzel foglalnám most ezt össze, nekünk az egyetemen tudnunk kell, hogy a mi saját munkánk, minden önálló és eredményes kutatás, amelyet végzünk, nemzetközi jelentőségű a béke megszilárdítását illetően, egy lépés, alap az érintkezésre, bizonyíték a szocialista társadalom erejére.

Természetesen ez a nagy eredmény sok apró, kisebb munkából fog előállni és itt ne kicsinyítse le valaki ezt azval, hogy ezen a

területen, ilyen és ilyen apró-kutatásban egy bizonyos kis eredmény született. Ezeknek a kis eredményeknek az összességé fogja megteremteni minden területen a világ tudósainak - itt a mi konkrét munkánk a tudományra és a pedagógiára irányul - azt a kooperációját, koexistenciáját, amely rendkívül lényeges elem a tudomány helyreállításában.

Ez a dolog nem fejlődhetik ki tudományos viták nélkül. A Petőfi-körben lefolyt vitáknak már igen nagy nemzetközi visszhangjuk volt. Én sajnos erre vonatkozóan a sajtónak csak igen kis részét olvastam, de láttam, hogy itt megindult a külföldi érdeklődés. Természetesen legyünk azzal tisztában, hogy ebben az érdeklődésben ellenséges elemek is vannak, azt hiszik, ha nálunk megindulnak a viták, akkor ezeknek a vitáknak a tendenciája már a szocialista rendszer aláaknázása, a szocialista rendszernek polgári rendszerrel való helyettesítése. Szerencsére a mi vitáink nem így folytak le és szerencsére a kapitalista világban is vannak értelmesen gondolkodó emberek, akik bizonyos csalódottsággal ugyan, de mégis megállapították, hogy az ilyen eredmények nem teljeseznek.

Nemrég olvastam például a Petőfi-kör filozófiai vitájáról egy svájci lap tudósítását, amely a legmélyebb elégedetlenségét fejezte ki amiatt, hogy ebben a filozófiai vitában nem kritizálták a proletáriátus diktatúráját, nem kritizálták a marxizmus-leninizmust, hanem csakis a sztálini kor szektáriánizmusát, vagyis, ahogyan ők mondták, a marxizmus pohár vizében való víhar volt a vita. Ez az elismerés ma egyelőre nem növeli a koexistenciát, mert az illető svájci lap elég mereven ellensége a koexistenciának, a két világ éles elválását akarja támogatni. Már az ilyen jelenségek is mutatják azonban, hogy ha a vitákat abba az irányba visszük, hogy igyekezzünk diadalra juttatni a marxizmus-leninizmus elveit, szemben a szektáriánus elszűkítéssel és megmerevitéssel, ennek meglesz a maga nemzetközi visszhangja. Mert hiszen nemzetközileg is nemcsak a hidegháború hívei vannak, hanem a koexistencia hívei is, és vannak - ez a legnagyobb tömeg - olyanok, akik még nem foglaltak állást ezekben a kérdésekben, s ha az ilyenek számára láthatóvá válik, hogy a szocializmus országában szabadon lehet vitatni minden tudományos, kulturális és művészi kérdést, hogy a szocializmus országában nincsenek dogmák, s ha a másik oldalon bekövetkezik, amit az előbb mondtam, hogy a marxizmus-leninizmus vonalán fejlesztjük igazán a tudományt, akkor létre fog jönni az a hangulat, amelyről az előbb beszéltem.

Annak, hogy ez a hangulat a külföldön kifejlődjék, belső előfeltételei is vannak. Legyünk azzal tisztában, hogy a letűnik korokban mi Magyarországon mechanikusan, adminisztratív eszközökkel teremtetünk csak meg a marxizmus-leninizmus szagromáciáját a tudományban. Mindig beszéltünk arról, hogy a viták szükségesek, nagyon jól tudjuk azonban, és különösen - mint Lenín mondogta: osztályokat nem lehet becsapni - a polgári tudósok nagyon jól tudták, hogy azokkal az aggályokkal, amelyekkel ők négyeszerköt, privát körben fellépnek, veszélyes lett volna számukra nyilvános vitákban fellépni.

Ezt az állapotot kell nekünk megszüntetnünk. Létre kell hoznunk azt a helyzetet, hogy tudományos vitákban, legyenek azok nyilvános tudományos viták, akár az Akadémián, akár az egyetemeken, akár más körben folyjanak, legyenek - és ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni - szemináriumi viták az egyetemen, minden vélemény napfényre jöjjön és a marxizmus-leninizmus fölénye kizárólag a tények, az argumentáció, a módszer fölénye révén érvényesüljön. Ez az érvényesülés nem fog máról holnapra bekövetkezni. Számos kiváló polgári tudósunk van, akit igen nehezen, igen lassan, a tények és a kutatások erejével lehet csak lépésről-lépésre közelebbhozni a marxizmus igazságához. És legyünk azzal is tisztában, hogy az egyetemi hallgatóság körében szintén számosan vannak, akik még nincsenek meggyőzve. A mi munkánk minőségi megjavítása - és ezt a pártoszt szeretném itt életre hívni - nemcsak arra szolgál, hogy a magyar kultúra színvonalát növeljük, a magyar kultúra iránt érdeklődők körét szélesítsük, hanem minden lépés, amelyet itt teszünk, közvetve, vagy közvetlenül a béke-mozgalom célját szolgálja, a koexistencia, a két világ nemzetei között való érintkezés elmélyítését és szélesítését alkalmas szolgálni. Ennek alapjait kell nekünk lerakni.

A mi feladatunk tehát, és ez éppen az egyetemek terén a legnagyobb feladat: a saját munkánkban való elmélyedés, a saját munkánk minőségi növelése, a pedagógia, az oktatás terén való javítása révén minél szélesebb tömegeket, minél mélyebben és minél energikusabban megnyerni a mi nagy ügyünknek, a béke nagy ügyének, minél több embert meggyőzni arról, hogy a mi módszereinkkel való dolgozás nem adminisztratív, rájuk kényszerített valami, nem egy ugynevezett hivatalos ideológia, hanem saját tudományos fejlődésük érdeke, hogy ezekkel a problémákkal foglalkozzanak és így foglalkozzanak. Világos, - erről, mivel már hosszúra nyúlt az előadásom, csak röviden akarok beszélni - hogy ez elsősorban értelmiségi, kutatási és nevelési probléma, de természetesen nemcsak az. E munka eredménye - ha jól végezzük - kiárad a munkások, a parasztok közé, kiárad az egész nemzetbe, növeli és elmélyíti az egész nemzeti kulturát. Ezt a munkát kell a középpontba helyeznünk, ez a mi munkánk egyik leglényegesebb kérdése.

Most még egy tartalmi kérdésről szeretnék röviden beszélni. A XX. kongresszus felvetette, különösen a kongresszust követő vitákban merült fel mindig világosabban, minden egyes nemzet saját nemzeti útja a szocializmus felé. A koexistencia kérdésében - és én természetesen most ezt a problémát helyezem a középpontba - egyik igen nagy akadály, hogy széles körökben el van terjedve az az előítélet, mintha a szocialista ideológia, a szocialista kultúra uniformis, kényszerzubbony volna, amelyet mindenféle nemzetre ráhelyeznek. És az antiszocializmus bizonyos tekintetben onnan kapott hatóerőt, hogy úgy lépett fel, mintha a nemzetek önállóságát volna hajlandó és képes megvédeni a szocializmus uniformizálása elől. Ebben a helyzetben az a paradox, hogy objektíve pont az ellenkezője az igaz. Egyrészt a kapitalista kultúrának ma határozottan van bizonyos, ilyen nemzetközileg uniformizáló, a nemzeti önállóságot megsemmisíteni akaró tendenciája. Nem is beszéllek a gyarmati kérdésről, de azt hiszem, mindnyájan tudják a világállamnak, Európa integrálásának, stb. ideológiáit, amelyek mind arra mennek, hogy a nemzeti kulturák önállóságát saikítsák, elhomályosítsák.

Ezzel ellentétben a marxizmus-leninizmus ideológiájában - éppen Lenin fejtette ki ezt rendkívüli energiával - éppen arra megy, hogy a szocializmusban fog igazán felvirágozni valamilyen nemzet különleges nemzeti kulturája. A mi számunkra legfontosabb a kultúra minden területén az a kérdés, hogy semmit sem engedve a proletár forradalmi nemzetköziség elvéből, megértjük, hogy a magyar kultúrának nem egy behasonulásáról van szó valamely nemlétező szocialista nemzetköziségbe, hanem igenis arról, hogy csak ha a magyar kultúra speciális magyar vonásait fejlesztjük ki, jutunk el az igazi, komoly, szocialista, - magyar szocialista - kultúrához. Ennek a magyar szocialista kultúrának a kifejlesztése a kultúra művelőinek, a tudósoknak, az íróknak, a művészeknek, stb. egyik legfontosabb központi feladata.

És ne gondoljuk, hogy ezáltal gyengítjük a nemzetköziséget. Éppen ellenkezőleg: minél inkább megtaláljuk a magyar kultúra történelmi talajában azokat a problémákat, amelyeket felvetünk, amelyekre válaszolunk, annál inkább megvan a lehetősége, hogy ezeknek a törekvéseinknek megfelelő visszhangja legyen. Nem véletlen - megintcsak a muzsikáról beszélek - Bartók és Kodály nemzetközi sikere. De nem véletlen az sem, hogy írónk közül éppen Petőfi az, aki legjobban hat nemzetközileg. És - nem tudom, látták-e önök - most nemrég, hónapokkal ezelőtt Francia költők adták ki József Attila verseinek francia fordítását olyan módon, hogy bizonyos esetekben öt-hat francia költő versengett azért, hogy ki tudja jobban lefordítani József Attila verseit.

Ezen a vonalon, a magyar kultúra elmélyítése és hozzátenném: szocialista elmélyítése, a magyar kultúra olyan fejlesztése révén, hogy a kultúra szocialista magyar útját megtaláljuk, ezen az úton kell és tudjuk létrehozni azt a helyzetet, hogy a kommunizmus viszonylagos elszigeteltsége a mi kultúránkban, amely - legyünk tisztában vele, ezekben az években fennállott - megszűnjék, hogy bennünket kommunistákat ismerjenek el, mint a haladó magyar kultúra igazi védelmezőit és továbbfejlesztőit. Itt megint szeretnék arra utalni, hogy ha ezt a munkát, amely alapvető a magyar kultúra megteremtésére, jól végezzük, ezen az úton ismét oda jutunk, hogy a koexistenciát, a másik táborral való dialógust mindig jobban és jobban el tudjuk mélyíteni, - mert érdekessé csak akkor válunk, ha a saját talajunk konkrét problémáiból tudunk konkrét feladatokat megoldani.

Csak egypár ilyen döntő fontosságú kérdést soroltam itt fel. Az elvtársak a vitában majd kiszélesíthetik és elmélyíthetik ezeket. Nem is annyira napi kérdésekről akartam beszélni, mint rá akartam mutatni arra, hogy mi legyen az igazi tartalma annak a munkának, amelyet a közeljövőben a magyar békemozgalomnak folytatnia kell.